

КОНКРЕТИЗАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРАКТУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ МОДЕЛЬНОЇ КОНЦЕПЦІЇ КУЛЬТУРИ

Г.О. Балл, В.О. Мєдінцев

Керуючись раціогуманістичною світоглядною й методологічною орієнтацією та спираючись на узагальнену інтерпретацію поняття «модель», автори будують модельну концепцію культури і особистості. Характеризуються, у їхньому системному сполученні, головні поняття вказаної концепції. Пропонована концепція здатна послужити синтезу результатів (насамперед, у психології особистості), отриманих у рамках як природничонаукової, так і гуманітарної традицій.

Ключові слова: раціогуманістична орієнтація, культура, особа, особистість, модель, модуси культури, модельна концепція культури й особистості.

Постановка проблеми. Поняття «особистість» – одне з найважливіших у психології та в людинознавстві загалом. Водночас у його опрацюванні знаходять яскравий вияв «болісні точки» згаданих галузей знання, такі як: а) протистояння природничонаукової та гуманітарної традицій, часте наполягання їхніх прихильників на слухності лише свого підходу; б) стан, близький до хаосу, у поняттєво-термінологічному апараті, звичка нехтувати елементарними логічними нормами. Обраний нами (див. [7; 8; 10]) шлях до пом'якшення вказаних труднощів передбачає: по-перше, додержання раціогуманістичної світоглядної й методологічної орієнтації [12; 13]; по-друге, тісне пов'язуванні понять «особистість» і «культура»; по-третє, спирання на поняття «модель», у його узагальненій інтерпретації. Нижче робиться спроба підвищити цілісність і логічну чіткість (а відтак, сподіваємось, і прогнозовану корисність) пропонованої концепції.

1. Вихідні положення

1.1. Раціогуманістична орієнтація. У сфері методології людинознавства вона, зокрема, вимагає (детальніше див. [13]):

а) на додаток до взаємної *толерантності* представників підходів, що конкурують, і налагодженню між ними *діалогів*, цілеспрямовано шукати й застосовувати *медіатори* – засоби забезпечення продуктивності цих діалогів;

б) зважати на те, що ефективними медіаторами взаємодії природничонаукової та гуманітарної традицій у людинознавстві здатні бути *системні репрезентації*. У філософському обґрунтуванні їхнього застосування ми виходимо з того, що пізнання вченим наявних у світі (*онтологічних*) *об'єктів* здійснюється через відповідні їм, на його переконання, компоненти створюваних ним концепцій і теорій – так зв. *епістемологічні об'єкти*. Їх можна ототожнити (у межах науки) із досліджуваними *предметами*. У сучасній науці підтверджено плідність побудови останніх як *систем* (трактованих як множини компонентів, що перебувають один з одним у певних *відношеннях*);

в) розмежовувати чіткі поняття, що описують системи, їх компоненти й властивості, і характерні для науково-гуманітарного знання поняття, які мають розмитий зміст. Така риса найбільше дається взнаки щодо найважливіших для тої чи тої галузі понять (у вітчизняній традиції їх називають «*категоріями*»). Відповідно, останні вимагають *конкретизації* за допомогою чіткіших, *логічно релевантних* понять, здатних бути повноцінними компонентами концепцій, гіпотез, теорій. Прикладом тут є конкретизація розглянутої М.Г. Ярошевським [31] психологічної категорії дії в рамках теорії діяльності О.М. Леонтьєва за допомогою понять, позначуваних термінами «операція», «дія», «окрема (особлива)

діяльність». Саме теорії, побудовані з логічно релевантних понять, можуть бути покладені в основу стандартизованих процедур – експериментальних, психодіагностичних тощо (докладніше див. [11]).

1.2. Поняття особа, особистість, культура у їхньому взаємозв'язку. За всіх відмінностей в інтерпретації поняття «особистість» і труднощах у побудові її інтегративного трактування (див. [7]), воно полегшується тим, що в сучасній науці це поняття (у термінах п. 1.1в – категорія):

а) характеризує людського індивіда (якщо відволіктися від опису «протоособистості» вищих тварин [17] і від розгляду, у рамках теології й релігійної філософії, божественної особистості; втім, остання співвідноситься з людською особистістю, виступаючи стосовно неї ідеалом);

б) характеризує форми функціонування цього індивіда, які він *зберігає і/або утворює* за допомогою своєї психіки й реалізує (зокрема, при здійсненні цілеспрямованої діяльності) у взаємодії з іншими індивідами і/або спільнотами, а також із самим собою як іншим. Ця констатація слугує аргументом на користь тісного пов'язування категорії особистості з категорією *культури*, що розуміється (див. [6]) – згідно із цілою низкою її відомих трактувань – як сукупність складових буття людей, що слугують носіями соціальної пам'яті й осередками творчості.

Відповідно до відомої філософської настанови на розгляд найважливіших характеристик буття у єдності їхніх всезагальних, особливих і одиничних проявів, ми виділяємо такі типи *модусів* людської культури: а) *всезагальний* (загальнолюдський) модус; б) *особливі* модуси (зокрема, етнічні, суперетнічні, субетнічні, а також властиві професійним, віковим, гендерним та іншим компонентам соціуму, зокрема малим групам, напр. сім'ям); в) *індивідуальні (особисті)* модуси – властиві окремим людським індивідам (*особам*). Прагнучи поняттєво-термінологічної чіткості, ми позначаємо терміном *особа* (англ. *person*) людського індивіда, який розглядається в аспекті його причетності до культури, а терміном *особистість* (англ. *personality*) – його якість, що характеризує таку причетність. Нижче останнє твердження буде уточнено.

Людський індивід, що розглядається як організм, не тільки функціонує у природному середовищі, але й є частиною природи. Подібно до цього, той самий індивід як носій *особистості* (як *особа*) не тільки перебуває в культурному оточенні, але може бути розглянутий як *компонент культури* (докладніше див. нижче). Разом з тим він є носієм і «співавтором» (одним із творців; нижче казатимемо: *агентом*) культури. Коли агент культури свідомо регулює своє функціонування в цій ролі, ми називаємо його також *суб'єктом культури*. Згідно із трактуванням, обґрунтованим в [8; 10], *особистість* – це якість *особи*, котра дозволяє їй бути *відносно автономним та індивідуально своєрідним суб'єктом культури*.

1.3. Модельне трактування. Окреслене вище трактування категорій «культура» і «особистість» знаходить адекватну, на наш погляд, системну конкретизацію при зверненні до поняття *моделі* як системи особливого роду. Ми, йдучи за М.О. Бернштейном, Ю.М. Лотманом, Я.О. Пономарьовим та ін., скористалися *узагальненою інтерпретацією* даного поняття. Її особливість порівняно із переважним понині застосуванням категорії «модель» у методології науки полягає у розгляді моделі не лише як засобу дослідження (у зв'язку з методом моделювання; про його використання в персонології див. [29]), але і як предмета дослідження.

Зазначену узагальнену інтерпретацію було теоретично опрацьовано у [16; 4; 5]. При цьому поняття *модель* було пов'язано з поняттям *структура*, а також із поняттям *інформація*, у його структурно-семантичному трактуванні, що розглядає «структури ... як "інформацію в собі", а інформацію "вільну", або зовнішню, мобільну – як структури у процесі їх генези "від інших" та передавання "для інших"» [20, с. 100]. Конкретніше, *модель* було визначено як систему (матеріальну або ідеальну), яка, завдяки структурній подібності (реальній або удаваній) до якоїсь *модельованої системи*, може бути використана тим чи тим

агентом як носій інформації про неї. Виокремлюються моделі, вторинні й первинні стосовно модельованих систем. Наприклад, креслення є вторинною моделлю зображеного на ньому виробу, якщо виконується за готовим виробом, і первинною моделлю, якщо виріб виготовляється за кресленням.

2. Культура, її модули

2.1. Людська культура як система моделей. Ми характеризуємо людську культуру як систему процесів і результатів функціонування людства, що розглядаються як моделі. Моделі, що слугують компонентами цієї системи, називаємо культурними (точнішим був би термін «людинокультурними»).

Як співвідноситься ця характеристика із трактуванням культури, поданим у підрозділі 1.2? Розглядаючи там поняття *культура* і *особистість*, ми залишалися у межах гуманітарної традиції, що допускає нечіткість, розмитість застосовуваних понять і орієнтована на їх багато в чому інтуїтивне розуміння. Так, культуру ми визначали як певну сукупність складових буття людей, не переймаючись тим, за яким принципом виділяються такі складові; особистість – як якість індивіда (особи), не уточнюючи, як розуміється сам термін «якість». Тепер, відповідно до сказаного у п. 1.1в, ми намагаємося конкретизувати запропоновані трактування.

Скориставшись узагальненим поняттям моделі (див. підрозділ 1.3), ми постулюємо, що культура складається з різноманітних моделей, які одночасно є вторинними стосовно раніше виниклих модельованих систем і первинними стосовно систем, які виникнуть пізніше. Наведемо приклад ланцюга культурних моделей, через послідовне формування яких функціонують людські індивіди, спільноти й людство в цілому. У такий ланцюг, скажімо, входять: особа, яка послужила прототипом персонажа літературного твору; задум зображення цього персонажа, що склався у свідомості автора твору; образ зазначеного персонажа в написаному творі; цей образ у сприйнятті певного читача; сам читач, якщо він прагне наслідувати такий образ у своїй поведінці, і т. д. Кожна наступна модель у ланцюзі має своїм джерелом попередню – але не тільки її. Механізм функціонування людських індивідів і спільнот у системі культурних моделей можна представити як складне переплетення подібних ланцюгів.

У контексті модельної інтерпретації культури особа (трактована як агент культури – див. підрозділ 1.2), виступає реципієнтом, перетворювачем, продуцентом і транслятором різноманітних культурних моделей. Різні варіанти такого функціонування аналізуються в теорії задач, де виділяються, зокрема, пізнавальні й комунікативні задачі – див. [5; 9]. Одночасно особа постає певною матеріальною моделлю (вторинною або первинною) залежно від того, у співвіднесенні з якою модельованою системою і з яким агентом, що використовує модель, вона розглядається. Відповідні приклади наведено у [8]. Відтворимо один з них: людина, чия особистість сформувалася під потужним впливом якоїсь релігії або ідеології, є для їх дослідника вторинною матеріальною моделлю цих культурних утворень. Ще приклад: людина, яка зробила наукове відкриття, може стати взірцем для представників багатьох поколінь молодих вчених; мовою теорії моделей – ця людина є первинною моделлю модельованих систем, якими постають згадані молоді вчені.

У [8] критично оцінено поширене зведення культури до сукупності ідеальних моделей (норм, ментальностей, вірувань, ідеологій, теорій і т. п.). Водночас відзначено, що у змісті всіх моделей, з яких складається людська культура, так чи інакше відображаються особливості ідеальних моделей, наявних у свідомості людей, а саме:

а) те, що ці моделі несуть про модельовані ними системи ієрархічно структуровану інформацію (знання, у широкому сенсі);

б) рефлексивність цих знань (культуру іноді характеризують – див. [2] – як рівень буття, у якому знаходить вияв рефлексія);

в) описується за допомогою поняття «значення» налаштованість знань на комунікацію з іншими людьми (та із самим собою як іншим), необхідна, зокрема, для свідомої діяльності;

г) описується за допомогою поняття «смысл», у його психологічній інтерпретації (див. [21]), *небезсторонність* цих знань, тобто їхня пов'язаність із властивими індивідові потребами – від вітальних до вищих духовних.

Що ж до поняття «*духовність*» (яке виражає «співвіднесеність із якимось більш високим виміром буття» [23, с. 147] і є наче квінтесенцією гуманітарності), то неявно використане тут (за допомогою слів «вищий», «більш високий») уявлення про *рівень духовності* в принципі допускає експлікацію; вона потребуватиме експлікованих понять про *суб'єкта*, про ієрархію суб'єктів, про наявні між суб'єктами відношення *ідентифікації* й т. п. Мабуть, рівень духовності деякого суб'єкта визначається насамперед діапазоном суб'єктів, з якими він себе ідентифікує. Популярний виклад цієї ідеї – стосовно етичного компонента духовності – наведено у [6, с. 36].

2.2. Модуси культури. За модельного трактування, *всезагальний, особливі, особисті* модуси культури (див. підрозділ 1.2) – це процеси й результати функціонування, відповідно, людства в цілому, окремих спільнот, окремих осіб, розглянуті як культурні моделі.

Зазначимо, що *результатами* культурних процесів є *твори*, у найширшому розумінні: йдеться про *створені агентами культури* (з використанням, зрозуміло, уже накопичених у культурі творів) *моделі* – матеріальні або ідеальні. З цього погляду, наприклад, образ учителя, що зберігається в пам'яті учнів і після його смерті, – це теж твір культури. При цьому «*іншобуття*» індивіда в інших людях» [28, с. 292], що досягається завдяки створеним цим індивідом творам культури (у зазначеному широкому сенсі), не слід розуміти спрощено. Адже твір здійснюється «щоразу заново» [15, с. 290] (згадаймо сказане в підрозділі 2.1 про складне переплетення ланцюгів культурних моделей).

Ми не станемо характеризувати тут *всезагальний* модус культури – адже в цьому напрямку наукових розробок вкрай мало. Для систематизації *особливих* і *особистих* модусів культури доцільно залучити результати, накопичені в науках, що вивчають відповідні сфери й аспекти людського буття. Тут можна скористатися, зокрема, ознаками, використовуваними в *науково-галузевих класифікаціях*.

В *особистих модусах культури* знаходять індивідуальні втілення моделі з особливих і *всезагального* модусів культури; водночас нові моделі можуть вперше з'явитись і в особистих модусах. Так чи інакше, особистий модус культури – це, так би мовити, фрагмент культури, «прив'язаний» до людського індивіда (особи).

Будь-яка особа є репродуцентом і продуцентом безлічі особистих модусів культури, кожний з яких може бути розглянутий у контексті певної наукової галузі. Наприклад, з позицій економічних наук людину можна охарактеризувати через співвідношення її фінансових доходів, витрат і накопичень (та їх динаміку) – у такий спосіб окресливши притаманну цій людині систему *економічних* особистих модусів культури. У контексті правознавчих наук можна розглядати її *правові* особисті модуси культури: права й обов'язки даної особи у їхньому співвідношенні із її правовим статусом, історію їх реалізації або нереалізації. За тим самим принципом, особисті модуси культури, які вивчаються у психологічних науках, ми називаємо *психологічними*.

3. Особистість

3.1. Трактування особистості як якості особи. У підрозділі 1.2, як і у [8; 10], ми визначили *особистість* як таку *якість особи, котра дозволяє їй бути відносно автономним та індивідуально своєрідним суб'єктом культури*. При цьому ми скористалися логічною концепцією, що розмежовує *властивості* та *якості* предметів (пор. [3; 19]). *Якість* (вона, взагалі, може бути розвинена різною мірою) відображає деяке *відношення* між даним предметом та іншим (або іншими предметами). *Відношення* тут – логічне поняття, яке характеризує (на відміну від *властивості*) сукупність, що складається як мінімум із двох предметів (у математичній логіці властивість есплікується як одномісний

предикат, а відношення – як n -місний предикат, де $n \geq 2$). Наприклад, якість «готовність до навчання у виші», що характеризує абітурієнта, відображає відношення між ним і критеріями зазначеної готовності.

Розмежування якостей і властивостей – разом із притаманним системним репрезентаціям (див. підрозділ 1.1) чітким розмежуванням структури і функцій систем – відкриває шлях до подолання плутанини у питанні про співвідношення в особистості біологічного й соціокультурного змісту. Прийняте нами трактування особистості як *якості* особи вказує визначальну (специфічну для особистості) *функцію* цієї якості – забезпечення для особи можливості бути відносно автономним та індивідуально своєрідним суб'єктом культури. У цій своїй функції особистість безумовно є соціокультурною. Інша річ – *структура* особистості, з'ясування якої передбачає: а) встановлення *властивостей* особи, що слугують компонентами особистості; б) з'ясування взаємозв'язків таких компонентів. Відомо, що властивості особи суттєво різняться за роллю, яку відіграють у їхньому становленні й розвитку чинники, що характеризують спадковість, впливи фізичного й соціокультурного середовища, а також активність особи. Добре відома також провідна роль підсистеми особистості, що охоплює її ціннісно-мотиваційні складові: від характеристик цієї підсистеми (зокрема, від співвідношення в ній егоїстичних і альтруїстичних цінностей) кардинальним образом залежить роль тих самих інструментальних складових особистості у функціонуванні особи.

У [8; 10] розглянуто також якості особи, *парціальні* стосовно особистості (яка є щодо них *інтегративною* якістю). Такими якостями є, зокрема, *здібності* особи – за їхнього трактування, що охоплює не тільки інструментальні, але й інші її властивості (насамперед, мотиваційні, найчастіше описувані за назвою *схильностей*), істотні для оволодіння тою чи тою діяльністю, її здійснення й удосконалювання в ній.

3.2. Інтегративні можливості пропонованого трактування. Покажемо тепер, як окреслені вище поняттєві засоби слугують інтеграції уявлень про особистість, отриманих у рамках різних (і навіть таких, що протистоять одна одній) методологічних традицій.

Звернімося до категорії *екзистенції*, визначаючи її, скажімо, за А. Ленгле, як «проживання людиною свого духовного виміру» [23, с. 122]. За поширеними поглядами, екзистенція являє собою «недоступну жодному дослідженню свободу», реальність, «пізнавану тільки на особистому досвіді, але не на основі наукового знання» (цит. за [30, с. 10–11]). Однак спробуймо опертися: на загальну раціогуманістичну настанову [12; 13], що спонукує долати надмірне протиставлення методологічних підходів; на критику Д.О. Леонтєвим [22] уявлень про несумісність гуманітарного й природничонаукового підходів до психології людини; нарешті, на тезу М.А. Алмаєва (яка реалізує відомий у методології науки принцип *додатковості*): «Оскільки психологія обґрунтовується подвійно – і власними феноменологічними апріорі (яким загалом відповідає інтроспективний “погляд зсередини”), так і через апріорі природи (“погляд іззовні”), то й психологічний дискурс розгортається з позицій то феноменологічної, то натуралістичної настанови» [1, с. 49–50].

Спираючись на наведені ідеї, ми вважаємо досяжними логічно релевантні (і, відповідно, узгоджувані із природничонауковою традицією) репрезентації фрагментів т. зв. психологічної реальності, що феноменологічно (у суб'єктивному досвіді) відкриваються людині, яка рефлексує свою екзистенцію. В обґрунтування й розвиток сказаного відзначимо наступне.

А. Сама екзистенціалістська традиція, починаючи зі своїх витоків, не зводилася до розгляду суб'єктивного досвіду людини. Уже С. К'єркегор вважав, що «людина як суб'єкт власного життя повинна постійно робити вибір своєї внутрішньої позиції та своєї поведінки» (цит. за [30, с. 10]). Але якщо екзистенція знаходить вияв у поведінці, то вона може вивчатися не лише суб'єктивними, а й об'єктивними методами.

Б. При конкретизації уявлень про екзистенцію необхідно розрізнати:

а) високорозвинену, відзначаєвану виразною рефлексією форму екзистенції, що спонукує людину до свідомо здійснюваних вчинків, які відповідали б критеріям високої духовності;

б) менш розвинені форми екзистенції;

в) передумови до становлення зазначених в «б» і «а» форм. Гіпотеза про наявність таких передумов уже в новонародженої дитини (див. [18]) співзвучна з постулюванням нейрофізіологічних задатків здібностей (зокрема, Г.С. Костюком), інстинктивної основи архетипів К.Г. Юнгом, із концепцією генези особистості С.Д. Максименка [24] і т. п.

В. У контексті нашого підходу *екзистенційність* (готовність до реалізації екзистенції) природно описувати (див. підрозділ 3.1) як компонент особистості – одну з *парціальних якостей особи* (котра, як і інші її якості, може бути розвинена різною мірою).

3.3. Тракткування особистості, базоване на поняттях про модуси культури. Попри все сказане, аналіз запропонованого у [8; 10] і відтвореного у підрозділі 3.1 трактування поняття (можна сказати: категорії) «особистість» виявив і властиві цьому трактуванню вади. Вони пов'язані:

а) з розмитістю характеристик «відносна автономія» і «індивідуальна своєрідність», що негативно позначається на чіткості поняття, яке визначається за їх допомогою;

б) з недостатньою «психологічністю» обговорюваного трактування. Тим часом, попри безсумнівну міждисциплінарність категорії «особистість», є підстави вважати її насамперед психологічною. Адже для психології вона є однією з центральних, ба навіть часом її визнають у цій царині найголовнішою. Зокрема, Л.С. Виготський, в одній з неопублікованих праць, характеризував психологію як «науку про особистість» – див. [27, с. 103]. Натомість суміжні дисципліни (психіатрія, соціологія, історична наука, політологія, правознавство тощо), звертаючись до розгляду особистості, обов'язково зачіпають – в аспекті, який цікавить їх, – психологічну проблематику.

Водночас те, якою мірою і яким саме суб'єктом культури здатна бути дана особа, залежить не тільки від її психологічних характеристик, але й від її фізичного здоров'я, соціального й майнового статусу й т. п.

Прагнучи подолати зазначені вади і скориставшись поняттями про модуси культури (див. підрозділ 2.2), ми сформуваємо ще одне визначення, яке конкретизує психологічну категорію особистості: *особистість – система характеристик особистих психологічних модусів культури, які притаманні даній особі*. До вказаних характеристик належать найрізноманітніші досліджувані у психології властивості та якості особи. Істотною є згадка у наведеному визначенні про *систему* характеристик: ця згадка співзвучна із широко визнаною у психологічній науці ідеєю про зумовленість різноманітних проявів психічного життя людини «єдиною особистісною структурою» [14, с. 77]. Згадані у визначенні характеристики (у комбінації з характеристиками інших особистих модусів культури) дозволяють особі бути носієм різноманітних особистих модусів культури, змінювати їх, продукувати нові, модифікувати зв'язки між ними – і, завдяки цьому бути, зокрема, *відносно автономним та індивідуально своєрідним суб'єктом культури*. Отже, щойно запропоноване визначення особистості є, в певному сенсі, *узагальненим* стосовно поданого у підрозділі 1.2.

Варто врахувати (пор. [28]), що поняттям *особистість* охоплено два типи буття особистих психологічних модусів культури: *інтраіндивідний* (буття, фізично локалізоване в розглянутому індивіді) і *екстраіндивідний* (буття, яке фізично локалізоване поза цим індивідом, але в детермінації якого він бере участь). Ця теза одержала розробку, зокрема, в концепції *культурного простору особи* [25; 26]. Підкреслимо, відповідно до сказаного у розділі 2, що кожна людина як суб'єкт культури є причетною до творення не тільки власних, у рамках свого культурного простору продукованих, творів. Поки вона має культурний простір, вона бере участь у творенні багатьох культурних просторів.

Висновки

Удосконалюючи трактування особистості, викладене у [8; 10], ми внесли в нього істотні корективи, базовані на послідовному використанні узагальненої інтерпретації поняття моделі. Це дозволило охарактеризувати головні для пропонованого підходу поняття: *особа, особистість, модель, культура, модус культури* – у їхньому системному сполученні:

<i>Культура (людська)</i>	Система процесів і результатів функціонування людства, розглядуваних в якості моделей.
<i>Модуси культури (всезагальний, особливі, особисті)</i>	Розглядувані в якості моделей процеси й результати функціонування, відповідно, людства в цілому, окремих спільнот, окремих осіб.
<i>Особистий психологічний модус культури</i>	Особистий модус культури, компоненти якого вивчають у психологічних науках.
<i>Особистість</i>	Система характеристик притаманних даній особі особистих психологічних модусів культури.

Отже, сформовано основи *модельної концепції культури й особистості*. Вважаємо, вона здатна послужити синтезу результатів (насамперед, у психології особистості), отриманих у рамках як природничонаукової, так і гуманітарної традицій.

Література

1. *Алмаев Н.А.* Элементы психологической теории значения / Н.А. Алмаев. – М.: ИП РАН, 2006. – 432 с.
2. *Аникина В.Г.* Психотехническая модель рефлексии: теоретические основания и описание / В.Г. Аникина // Психол. журн. – 2010. – Т. 31. – № 6. – С. 50–56.
3. *Ахлибининский Б.В.* Теория качества в науке и практике: Методологический анализ / Б.В. Ахлибининский, Н.И. Храленко. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1989. – 200 с.
4. *Балл Г.А.* Система понятий для описания объектов приложения интеллекта / Г.А. Балл // Кибернетика. – 1979. – № 2. – С. 109–113.
5. *Балл Г.А.* Теория учебных задач: Психолого-педагогический аспект / Г.А. Балл. – М.: Педагогика, 1990. – 184 с.
6. *Балл Г.А.* Психология в рациогуманистической перспективе: Избр. работы / Г.А. Балл. – К.: Основа, 2006. – 408 с.
7. *Балл Г.* Интегративно-особистісний підхід у психології: впорядкування головних понять / Г. Балл // Психологія і суспільство. – 2009. – № 4. – С. 25–53.
8. *Балл Г.А.* Личность как модус культуры и как интегративное качество лица / Г.А. Балл, В.А. Мединцев // Мир психологии. – 2010. – № 4. – С. 167–178.
9. *Балл Г.А.* Модернизация научной коммуникации: актуальные проблемы и подходы к их решению / Г.А. Балл, В.А. Мединцев // Регионы России: стратегии и механизмы модернизации, инновационного и технологического развития: Труды VII Междунар. научно-практич. конференции. – М.: ИНИОН РАН, 2011. – Ч. 1. – С. 525–529.
10. *Балл Г.О.* Особистість як індивідуальний модус культури і як інтегративна якість особи / Г.О. Балл, В.О. Медінцев // Горизонти освіти. – Севастополь, 2011. – № 3. – С. 7–14.
11. *Балл Г.А.* «Отношение» в контексте двухуровневой модели категориально-понятийного аппарата психологии / Г.А. Балл // Мир психологии. – 2011. – № 4. – С. 39–53.
12. *Балл Г.А.* «Психология» методологии: рациогуманистический взгляд / Г.А. Балл // Вопр. психологии. – 2011. – № 2. – С. 3–13.
13. *Балл Г.* Система принципів раціогуманізму // Психологія і суспільство / Георгій Балл. – 2011. – № 4. – С. 16–32.
14. *Белявский И.Г.* Исповедь пасынка века и немного исторической психологии / И.Г. Белявский, А.Н. Кишинская. – Одесса: ОКФА, 1997. – 472 с.

15. Библер В.С. От наукоучения – к логике культуры / В.С. Библер. – М.: Политиздат, 1991. – 413 с.
16. Войтко В.І. Узагальнена інтерпретація поняття моделі / В.І. Войтко, Г.О. Балл // Філософська думка. – 1976. – № 1. – С. 58–64.
17. Губко О.Т. Основи зоопсихології: Навч. посібник / О.Т. Губко. – К.: Світогляд, 2006. – 190 с.
18. Завгородняя Е.В. Понимание личности: попытка интегративного подхода / Е.В. Завгородняя // Горизонты образования. – Севастополь, 2009. – № 2. – С. 7–22.
19. Колесов Д. Оценка объекта: черты, свойства, качества / Д. Колесов // Развитие личности. – 2006. – № 1. – С. 40–53.
20. Кремянский В.И. Понятия системности и «метасистемности» информации // Вопр. философии. – 1975. – № 2. – С. 90–101.
21. Леонтьев Д.А. Психология смысла: Природа, строение и динамика смысловой реальности: 3-е изд., доп. / Д.А. Леонтьев. – М.: Смысл, 2007. – 511 с.
22. Леонтьев Д.А. Новые ориентиры понимания личности в психологии: от необходимого к возможному / Д.А. Леонтьев // Вопр. психологии. – 2011. – № 1. – С. 3–27.
23. Лэнгле А. Person. Экзистенциально-аналитическая теория личности: Сб. статей: Пер. с нем. / А. Лэнгле. – 2-е изд. – М.: Генезис, 2008. – 160 с.
24. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості / С.Д. Максименко. – К.: Вид-во ТОВ «КММ», 2006. – 256 с.
25. Мединцев В.А. Модель культурного пространства лица / В.А. Мединцев. – Горизонты образования. – 2010. – № 2. – С. 75–83.
26. Мединцев В.А. Матрица культурного пространства лица / В.А. Мединцев // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2011. – Том II. Психологічна герменевтика. – Випуск 7. – С. 58–78.
27. Осипов М.Е. Динамика проблемы личности в работах Л.С. Выготского // Вопр. психологии. – 2012. – № 2. – С. 100–116.
28. Петровский В.А. «Существование личности» как психологическая проблема / В.А. Петровский // Петровский, А. В., Ярошевский, М.Г. Теоретическая психология. – М.: Издат. центр «Академия», 2001. – С. 286–294.
29. Старовойтенко Е.Б. Культурное время личности / Е.Б. Старовойтенко // Мир психологии. – 2011. – № 3. – С. 62–75.
30. Шумский В.Б. Экзистенциальная психология и психотерапия: теория, методология, практика / В.Б. Шумский. – М.: Издат. дом ГУ-ВШЭ, 2010. – 184 с.
31. Ярошевский М.Г. Психология в XX столетии: Теоретические проблемы развития психологической науки: Изд. 2-е, доп. / М.Г. Ярошевский. – М.: Политиздат, 1974. – 447 с.

Г.А. Балл, В.А. Мединцев. Конкретизация психологической трактовки личности с помощью модельной концепции культуры.

Руководствуясь рациогуманистической мировоззренческой и методологической ориентацией и опираясь на обобщённую интерпретацию понятия «модель», авторы строят модельную концепцию культуры и личности. Характеризуются, в их системном сопряжении, главные понятия указанной концепции. Предлагаемая концепция способна послужить синтезу результатов (прежде всего, в психологии личности), полученных в рамках как естественнонаучной, так и гуманитарной традиций.

Ключевые слова: *рациогуманистическая ориентация, культура, лицо, личность, модель, модусы культуры, модельная концепция культуры и личности.*

G. Ball, V. Medintsev. Concretization of the psychological treating of personality with the aid of the model conception of culture.

Following the ratio-humanistic world-view and methodological orientation and relying upon the generalized interpretation of the notion 'model', the authors build the model conception of culture and personality. Main notions of this conception are characterized, in their systemic coordination. The offered conception may aid to synthesize the results (primarily, in the area of psychology of personality) obtained in the framework of both sciences and humanities.

Keywords: *ratio-humanistic orientation, culture, person, personality, model, modi of culture, model conception of culture and personality.*